

Tämä teksti muodostaa luvun raportissa Oma kieleni - meidän kulttuurimme. Kartoitus suomenruotsalaisen viittomakielen ja suomenruotsalaisten viittomakielisten kuurojen tilanteesta Suomessa 2014–2015, jonka on laatinut Maria Andersson-Koski, Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.

9 Toimenpide-ehdotukset

Suomenruotsalaisen viittomakielen vahvistamiseksi tarvitaan nopeasti toimenpiteitä. Näiden toimenpiteiden on sekä vahvistettava kieltä itsessään että turvattava kielenkäyttäjien kielelliset oikeudet ja mahdollisuus käyttää äidinkieltään. On erittäin tärkeää huomioida sekä *kieli että kielenkäyttäjät*, sillä yksikään kieli ei voi säilyä ilman kielenkäyttäjiä, eikä kukaan voi edistää kieltä, jota hänellä ei ole mahdollisuutta käyttää. Tämä on syytä pitää mielessä, vaikka kieli ja sen käyttäjät käytännössä liittyvätkin toisiinsa läheisesti ja vaikka kaikki kieltä vahvistavat toimenpiteet hyödyttävät myös kielenkäyttäjiä ja päinvastoin.

Toimenpiteistä puhuttaessa on muistettava, että tarpeet eivät ole olemassa tyhjiössä, vaan erilaiset tutkimuodot toimivat yhdessä, tukevat toisiaan ja vaikuttavat toisiinsa. Kuten raportista käy ilmi, tarvitaan suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta kipeästi esimerkiksi kielenkäyttäjien äidinkielen palvelun saatavuuden ja viittomakielen tulkkien kielitaitojen ja kielellisten viitekehysten vuoksi. Soveltuvaa opetusta ei kuitenkaan voida tarjota, jos kieltä ei osata eikä siitä ole tietoa (tarvitaan tutkimusta!) eikä myöskään ilman opetushenkilökuntaa (täytyy kouluttaa kielenkäyttäjiä, jotka voivat opettaa omaa kieltään!). Jos kielestä ja kielenkäyttäjistä ei ole perustavanlaatuisia tietoja, on mahdotonta taata kielenkäyttäjien ihmisoikeudet (esimerkiksi mahdollisuus käyttää tulkkeja, jotka oikeasti hallitsevat kielen). Mitään näistä ei kuitenkaan voida saavuttaa, jos yhteiskunnassa ei ole sitä tietoa ja halua, joita tukitoimenpiteet edellyttävät.

Yhteiskunnan kiinnostus tukea kieltä ja kielenkäyttäjiä on suoraan yhteydessä kielen asemaan yhteiskunnassa. Kielen asemaa heijastavat ne lait ja asetukset (tai niiden puute), jotka liittyvät kieleen ja kielenkäyttäjiin. Äskettäin säädetty *Viittomakielilaki (359/2015)*, jossa suomenruotsalainen viittomakieli tunnustetaan omaksi kielekseen, on merkki positiivisesta kehityksestä suomenruotsalaisen viittomakielen asemassa yhteiskunnassa. Sekä viittomakielilaki, *Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)* että *YK:n vammaisyleissopimuksen* ratifointi antavat viranomaisille entistä suuremman vastuun siitä, että suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien oikeudet turvataan käytännössä. Tätä taustaa vasten kartoituksessa mukana ollut työryhmä esittelee tässä luvussa konkreettisia toimenpiteitä, joita pidämme erityisen tärkeinä kielellisten oikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä sen varmistamiseksi, että suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien oma kieli säilyy elossa. Toimenpiteet on jaettu neljään alueeseen: tutkimukseen, tulkkaukseen, kielenkäyttömahdollisuuksiin ja kielen asemaan yhteiskunnassa.

TUTKIMUS

On määrättävä tutkiva taho, jolle myönnetään riittävät resurssit kielen järjestelmällistä tutkimusta varten.

Tutkimuksen puitteissa pitää muun muassa:

- kartoittaa kaikenlaiset kielenkäyttäjät Suomessa ja Ruotsissa sekä dokumentoida ja tutkia heidän tämänhetkistä todellista kielenkäyttöään
- dokumentoida ja ylläpitää vanhemman sukupolven kielenkäyttäjien kielenkäyttöä
- tarkastella aiemmin kerättyä materiaalia
- varata resursseja leksikografiselle työlle ja kielenhuollolle
- luoda opetusmateriaalia.

TULKKAUS

Laissa vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (2010/133), pykälässä 10, todetaan, että ”Tulkkauspalvelua järjestettäessä on otettava huomioon palvelunkäyttäjän toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa”. Myös yhdenvertaisuuslaki velvoittaa edistämään yhdenvertaisuutta ja kieltää syrjinnän muun muassa kielen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella (pykälä 8). Jotta suomenruotsalaisten viittomakielisten oikeudet toteutuisivat tulkkaa järjestettäessä, on suoritettava monia suomenruotsalaista tulkkaustilannetta parantavia toimenpiteitä.

Muun muassa seuraavat toimenpiteet ovat perusedellytyksiä tilanteen parantamiseksi:

- Perustetaan suomenruotsalaisen viittomakielen tulkeille koulutus, jossa
  - tulkit saavat kielenopetusta, joka antaa todelliset kielitaidot ja viitekehykset kielelliseen arviointiin,
  - tulkit saavat käytännön harjoitusta tulkkauksessa eri kieliparien ja kielisuuntien välillä (esim. valmiudet tulkata myös suomenruotsalaisen viittomakielen ja suomen sekä suomalaisen viittomakielen ja ruotsin välillä).
- Ammattia harjoittavilta suomenruotsalaisilta tulkeilta edellytetään suomenruotsalaisen viittomakielen lisäksi sujuvaa ruotsin, suomen ja suomalaisen viittomakielen osaamista.
  - Ruotsin kielitaito täytyy todistaa/vahvistaa kielikokeella, jos kieli ei ole tulkin äidinkieli.
  - Ennen kuin suomenruotsalainen tulkkipolku on käynnissä, on Kansaneläkelaitoksen tehtävä yhteistyötä kuurojen suomenruotsalaisten viittomakielisten kanssa, jotta tulkkien suomenruotsalaisen viittomakielen osaaminen voidaan arvioida (kuurot kielenkäyttäjät eivät tietenkään voi arvioida tulkkien ruotsin osaamista, vaan se vaatii erillisen arvioinnin).
- Tulkkipolun hallinnolliset virheet korjataan ja suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien työolosuhteita parannetaan.
  - Tulkkipolkuja uudistetaan siten, että ne vastaavat todellista tarvetta.
  - Tulkkipolun tiedonkulkua täytyy muuttaa siten, että resursseja ei käytetä ”väärän tulkin lähettämiseen väärään toimeksiantoon”.
  - Suomenruotsalaisille viittomakielisille on taattava kaikissa tulkkauspalveluun liittyvissä asioissa palvelu heidän omalla kielellään.
  - Ruotsin ja suomenruotsalaisen viittomakielen taidot eivät saa missään olosuhteissa johtaa kannattamattomiin työolosuhteisiin tuntipalkkaisille tulkeille.
  - Tulkeille on annettava palkanlisä kielitaidosta ja lisäksi korvausta erityisen vaativissa olosuhteissa (esim. tulkkipula suomenruotsalaisella taholla) tehtävistä tulkkauksista.

MAHDOLLISUUS KÄYTTÄÄ KIELTÄ

Suomenruotsalaisille viittomakielisille on taattava mahdollisuus käyttää omaa äidinkieltään sekä kieliopetuksessa että kielellisissä ympäristöissä.

Kielimahdollisuuksien turvaamiseksi on muun muassa:

- Annettava kielenkäyttäjille mahdollisuus kielellisiin toimintaympäristöihin siten, että
  - vanhemmat ja nuoremmat kielenkäyttäjät tuodaan organisoidusti yhteen (rahoitetut kielitapaamiset), jotta kieli siirtyy sukupolvien välillä ennen kuin on liian myöhäistä,
  - peruspalvelut ja -tiedot (myös ryhmää koskevat lait ja asetukset) taataan omalla kielellä.
- Koulutettava kielenkäyttäjii antamaan kotiopetusta ja äidinkielenopetusta kielessään.
  - Suomenruotsalaisen viittomakielen asiantuntijaohjaajakoulutuksen suunnittelu on aloitettava ja koulutuksen toteuttamiseen vaadittava rahoitus on taattava (tämä koulutus on perusedellytys suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien koulutuksen aloittamiselle).
  - Kun koulutushenkilökuntaa on saatavilla, kielenopetusta on tehostettava etäopetuksen (tekniset apuvälineet) ja kiertävien äidinkielenopettajien avulla sekä lisäämällä yhteistyötä osallisten osapuolten välillä (kielenkäyttäjät, kuntoutushenkilökunta, Ytteresse, Speres, yhdistykset).
- Annettava kuntoutushenkilökunnalle lisää tietoa suomenruotsalaisesta viittomakielestä ja varattava kuntouksen resursseja viittomakielenopetukseen.

KIELEN ASEMA YHTEISKUNNASSA

Yhteiskunnan halu tukea uhanalaista ja sisäisesti hajanaista kielivähemmistöä, jollaisen suomenruotsalaiset viittomakieliset muodostavat, on ratkaisevaa kielen elinvoimaisuuden kannalta.

Yllä mainittujen ehdotusten lisäksi on siis äärimmäisen tärkeää, että:

- viranomaisia tiedotetaan heidän suomenruotsalaista viittomakieltä ja suomenruotsalaisia viittomakielenkäyttäjii koskevasta vastuustaan. Heidä ei saa sivuuttaa tai tehdä näkymättömiksi. Siksi on myös ratkaisevaa, että:
  - Väestörekisterikeskus korjaa käytäntönsä kielen rekisteröinnin suhteen ja alkaa rekisteröidä suomenruotsalaisen viittomakielen omalla koodilla,
  - viranomaiset tarjoavat palveluita ja tietoa suomenruotsalaisella viittomakielellä ja
  - viranomaiset auttavat levittämään tietoa tästä kieliryhmästä ja heidän tarpeistaan suurelle yleisölle.
- mahdollisuus suomenruotsalaisen viittomakielen käyttöön taataan aikaisessa kuntoutuksessa, varhaispedagogiikassa ja perusopetuksessa.
- sosiaali- ja terveydenhuollon tilannetta selvitetään ja kielenkäyttäjii taataan mahdollisuus palveluihin heidän omalla kielellään.
- suomenruotsalaisen viittomakielen saatavuutta ja näkyvyyttä mediassa parannetaan esimerkiksi lisäämällä tv-uutisia ja lastenohjelmia tällä kielellä.

- *Laissa Yleisradio Oy:stä* (1380/1993), pykälässä 7, todetaan, että ohjelmatoiminnan tulee ”huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistöryhmille” sekä ”tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä” (viittomakielellä tarkoitetaan viittomakielilain mukaan sekä suomalaista että suomenruotsalaista viittomakieltä). Suomenruotsalaisille viittomakielisille on siten taattava mahdollisuus saada tietoa omalla kielellään. Medianäkyvyys on erityisen olennaista siksi, että se voi auttaa kielen yhtenäistämässä, kielen aseman parantamisessa yhteiskunnassa, lisätä yleistä tietämystä kieliryhmästä sekä tukea kielen saatavuutta nuorille sukupolville.

Yllä esitetyt toimenpiteet tutkimuksen, tulkkauksen, kielen saatavuuden ja kielen yhteiskunnallisen aseman alueilla nostavat esiin kaikkein kiireellisimmät suomenruotsalaisten viittomakielisten tarpeet kielen jatkuvuuden turvaamiseksi. **Kattavaan tilannearvioon ja tarkkaan toimenpiteiden suunnitteluun vaaditaan kuitenkin kokonaisvaltaista suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelmaa. Näin ollen elvytysohjelman budjetointia, suunnittelua ja toteuttamista esitetään alustavaksi kokonaistoimenpiteeksi suomenruotsalaisen viittomakielen vahvistamiseksi.**